

A tanár örül. Egy bolyban ennyi harmonikus szemé-
lyiséget, célját meghatározni tudó 20 éves lányt mosta-
nában nem látott, hallott. Ezek a képzősök azonosak ön-
magukkal. A tanár megérti a döntésüket, a lelkiesszel kap-
csolatos döntésüket is.

A résztvevők: Csáky Márta, Nagy Mária, Cseresznyés
Ágota, Széman Rita, Sabján Mariann, Jankó Szabó Csil-
la, Varga Tünde, Békésy Gyöngyi.

D. NYISZTOR ÁGNES

HOGY ÉRZI MAGÁT TANULÓ ÚR?

— Drámajáték, osztályfőnöki órán —

Pais Dezső ált. iskola 5. b oszt.
1991. II. 5. 12 h—13,30 h-ig.
Osztálylétszám: 28 fő
Helyszín: iskolai könyvtárterem

Pedagógiai szándék:

Kitapintani félév után, bizonyítvány, ill. értesítő osztás után, hogy érzik magukat az iskolában tanulói minőségben? A ta-
nárok szeretnék őszinte megnyilatkozásra készíteni őket, merjenek megnyílni maguk előtt, előttük és a jelenlévő osz-
tályfő, Zsóka néni előtt.

Feltételezés, ha sikerül megszabadulniuk az elhallgatásból eredő feszültségektől, közérzetük is, magatartásuk is módo-
sul.

A foglalkozás a szokásos lazító-koncentráló gyakorlatokkal kezdődik; hagyják az ajtón kívül magukkal hozott gondja-
ikat, hogy koncentrálhassanak a mostani másfél órára.

A székek körben, ahogy szoktuk, középen a tér, ahol ha szükséges, játszani is lehet. Most nagyalakú kartonpapírlap
kerül a belső kör fókuszába, amelyre előzetesen filctollal felírtuk: Pais Dezső Általános Iskola. A karton mellett toll. Nem
könnyen, de megértik a feladatot: **írják fel a kartonlapra azt a szót, ami az iskoláról eszükbe jut!** Egy szót vagy
összetett szót. Asszociációs játék ez. Szokatlan a kívánság, de lassan megmozdul az agyuk. Van, aki nem nyúl a tollhoz, s
van, aki a második körben is megnyilatkozik. Van, akinek alkalom a játék, hogy „hülyéskedjék”, exhibicionizmusát kiél-
je, van, ki ürügyül használja a kartont, hogy udvaroljon. Közben fölkerülnek valódi asszociációk is. Az alábbiakat jegyez-
zük föl magunknak: izgulás, fiúk, Zsóka néni, bonyodalom, lányok, Zoli bácsi (tornatanár) bombariadó, (előttevaló nap
volt az iskolában) szorongás.

Ki, mit, miért írt? — **ez a kérdés, erre lehet válaszolni.** Elsőnek az szól, aki a szót felírta, de utána bárki kiegészít-
heti az indoklást. Kiderül, hogy az **izgulás** bizonyos tantárgyakhoz, bizonyos órákhoz kötődik. **Zsóka néni** valószínű-
leg a jelenléte miatt írják fel. A kislány a fiú nevét is közölni akarja, azaz, neki van fiúja. **A bonyodalom** a közlő fiú zúr-
zavarát jelzi, nem érzi jól magát a bőrében. **Zoli bácsi** többször is szerepel. Ő az a nevelő, aki személyre szabja a 15-20
percekig tartó törpejárást. **Szorongás:** sok a kiszámíthatatlan, főként az osztályozásban, s ettől. **Bombariadó:** az egyik
leánya félt, amikor el kellett hagyni az iskolát, mert nem tudta, merre van a testvére. Többen annak örültek volna, ha rob-
ban a bomba, s eltünteti a félévi dokumentációt. Mint egymás szavába vágva kifejtették, tiszta lappal indulhattak volna.

Az asszociációs játékból nőtt ki a **riportjáték.** **A tanár a riporter,** aki magázza a gyerekeket, ezzel is jelezni akar-
ván, partnernek tekinti őket, válaszukat komolyan veszi. Ő maga szerepbe bújik, hogy szerepen belül őszinteségre kész-
tesse a tanulókat. Az elképzelés helyes. A fiúk-lányok kinyílnak, hamarosan kapkodják a képzeletbeli mikrofont csak-
hogy szólhassanak. Olykor vélemény ütköztetésére is sor kerül egymással is és a jelenlévő osztályfőnökkel is. A kérdés,
amit a riporter feltett kb. így hangzott: Kérem, mondja el, mi hiányzik Önnek az iskolából? A válaszok legfontosabbját
summázva közöljük.

- A tolerancia hiányzik (a riporter kifejezése), az elnézés. Úgy vélik, hogy a készületlenséget szigorúan büntetik, de a
kijavításra kevés esélyt adnak.
- A lányoknak a folyosói biztonság hiányzik. Sok az inzultus, gyakori a verekedés.
- Az osztályozásból az objektivitást hiányolják, valaki így fogalmazott, jó volna, ha az értékelés kompjuterizált volna,
s a jegyeket számítógép adná.
- Nem hiányzik nekik a tornatár fizikai szankciója. Sokatmondó lett volna, ha ezzel kapcsolatos kijelentéseket kép-
magnó rögzíti. Fontos volna az arcokat és a szemeket is látni.
- Tudnák nélkülözni az időnként elcsattanó pofonokat is.
- Szeretnék, ha az osztályban sok virág volna. Az iskolát általában szigorúbbnak érzik, mint a szülői házat.

A riporter a tanuló véleményét summázta, s csak akkor haladt tovább, ha az illető a fogalmazással egyetértett.

Ettől a játéktól feldobódtak, s a következő, bár pedagógiailag fontosnak tetszett, nem különösebben lelkesítette őket.
Alkossanak párokat, hangzott a tanári kívánság, s mondjanak el egymásnak egy jó és egy kínos történetet, pedagógussal
vagy iskolával kapcsolatos élményt! A közösséggel a „vallomást” mindig a másik fél közölte, egyes szám harmadik sze-
mélyben, így: „a barátom, a társam azt mesélte, hogy...”

Az a tapasztalat, hogy ezzel az áttétellel szívesebben szólnak magukról a gyerekek. Így történt ez most is. Meglepte őket,
hogy megszólalt a maga fájtó pedagógus élményére emlékezve Zsóka néni is, és a foglalkozásvezető tanár is. A gyerekek
ettől ha lehet, még jobban felszabadultak. Mintha meglepte volna őket, hogy a tanárnak is lehet „rossz tanár” emléke. Ki-
nyíltak egymás előtt. S figyeltek egymásra. Mint a jóban-rosszban társak.

Játék — alkotás — megismerés a nyelvtan (szöveg) órán

Lassan húsz éve lesz, hogy tudom, mit jelent az üresen, fehéren ásitó papírral szemközt ülve a legmegfelelőbb kifejezésre várni, milyen gyötrelmes öröm, milyen örömmel teli gyötrelmem a legodaillőbb változatot keresni-megtalálni. Húsz éve lesz, hogy először ismertem meg a kimondás, a megnevezés, az olykor megnevezhetetlennek tűnő tartalmak néven nevezésének is néha egészen kataritikus élményét. Régóta, a pályakezdés éve óta foglalkoztat, hogy azokat a tapasztalatokat, amelyeket az alkotómunkában szereztem, hogyan hasznosíthatnám az iskolában. Miként válthatnám a sokszor elvont, a tanulók világától, ésjárásától nagyon is távoli ismeretek elsajátítását mind többször valódi alkotó tevékenységgé. Hogy a passzív, befogadói tanulói magatartás átadja helyét a kreatív jelenlétnek. Miképpen lehetne a középiskolai magyartanításban a tanítványokkal újraélelni az író attitűdjét, s nem csupán rangos szépirodalmi művek elemzésével, hanem úgy, hogy maguk is belülkerüljenek a formateremtés, a kifejezés, az ábrázolás folyamatán. Attól a gondolattól indítva — amelyet Huizinga így fogalmaz meg: „Az emberi közösség fontos ténykedésével mind játékkal vannak átszöve.” — kerestem annak útját-módját, mi módon lehetne visszahozni a már-már felnőtt érettségű tanítványok napi munkájába a játék motívumát. A szándék 1990 őszére vált igazi elhatározássá. Ekkorra érett meg rá az idő? Vagy talán ekkorra adatott meg a szabadságnak, a felszabadultságnak az a foka, amely formálólólag hatott a tanári viselkedésre is? S a régóta berögzült szokásokat fellazította, átalakította volna? Netán akkorra lett olyanná az oktatás légköre, hogy a teljesítmény szigorú kényszere immáron megfért látszik a kísérletezés oldottságával? Így történhetett, hogy ettől az ószótól fogva másként kezdem tanítani a középiskola harmadik osztályában a stilsztikát, a negyedikben pedig a szöveget, mint azelőtt.

„Gyógyulás nincs diagnózis nélkül.” — írtam fel a táblára az egyik negyedik osztályban. Majd pedig — hogy választani is lehessen: „Az emberek hangja, modora, magatartása különösen elfogódott.” Helyezzék el egy megírandó szöveg összefüggésében egyiket vagy másikat — kértem tanítványaimat. Ekkor ők még nem tudták, hogy a két mondat idézet. S hogy Márai Sándor Naplójából valók. Amíg magam a felelőkkel voltam elfoglalva, öt-tíz-tizenöt percek alatt születek meg az apró remeklések. Mert valóban remeklések is voltak a rögtönzött „művek” között. Tanítványaim érezhetően kedvüket lelték a munkában. Úgy tűnt, az ilyen és ehhez hasonló szövegalkotási feladatok előhívták a játék iránti fogékonyságukat — még így 17-18 éves korukra is. Kinek-kinek működésbe lendülhetett a fantáziája, ami éppen akkoriban foglalkoztatta, feldolgozhatta szövegében, ízlésének, egyéniségének megfelelő hangnemben. A megkötés pedig, hogy a választott mondat szerves részévé válják kis alkotásaiknak, még a próbatétel izgalmát is megízleltette velük. Meghallgatva a fogalmazványokat, s most már a vonatkozó Márai-részleteket is felolvasva, összehasonlítottuk a különféle megoldásokat, megvizsgáltuk az írások belső összefüggéseit. Így jutottunk el bizonyos szövegteni ismeretekig. Hogy például miként kapcsolódnak, milyen törvények alapján egymásba a mondatok? A szöveget alkotó mondatok szerkezete, hangneme hogyan függ össze az írói szándékkal? Hogy mi is a szövegkohézió? Ugyanezekre a kérdésekre kerestük a választ egy másik alkalommal is, amikor történetesen kilenc mondatot kellett egy kerek egészé formálniuk. Kilenc olyan mondatot, amelynek csupán egy-egy kiemelt szavát ismerhették előre, azaz összesen kilencet: 43, idő, lesz, tud, boldog, Isten, hisz, tapasztalás, kevés. Tanítványaim maguk fedezték fel, milyen különös, amint a 43-as szám mondatkörnyezete szabja meg majd az egésznek, a szövegnek a tartalmát is. A folytatás szempontjából nem mindegy ugyanis, hogy a nyitó mondat 43 gyufaszárról, 43 életévről, 43 emberről vagy éppen az 1943-as esztendőről szól-e. Később szinonimákat gyűjtöttünk egy bizonyos főnév és egy melléknév rokonértelműségi köréből. Majd egy bizonyos lelkiállapotot, illetve viselkedésformát jelző kifejezéseket. Hogy együtt volt már mindegyikből legalább egy tucatnyi, arra törekedve, hogy a felsoroltakból minél többet felhasználjunk, ismét szöveget alkottunk, külön-külön. Aztán mindenki felolvasta a magáét. Mindeközben tapasztalati valósággá vált előttünk, amint az előre felhalmozott szókészlet tagjaiból kirajzolódik a szöveg témahálózata. Egy másik hasonló gyakorlatból pedig az idő- meg térhálózat. Amit korábban kész, megalkotott, többnyire szépirodalmi szövegek vagy részleteik lebontásával, boncolgatásával értettek meg tanítványaim, az most az alkotás folyamatát átélve válhatott tudásukká. A felismerés, a ráismerés élményével is megtoldva az információkat. Az egyes fejezetek lezárása utáni beszélgetéseink, a tanítványok vallomásai is igazolják most már számomra, másfajta tudás az így szerzett tudás, mint az, amit a tankönyv kinyilatkoztatásszerűen, elméleti elvontságban közvetít. Másfajta ismeret az, ami tapasztalaton alapul, s netán a felismerés öröme is hozzáadódik. Sokkal inkább a sajátjuk elsz, ha ily módon személyes érintettséggel párosul.